

Приказ

Вуковим путевима

Бранко Златковић. *Мале приче о Вуку Караџићу (од 1825. до 1832)*. Том 1, 2. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2024, 325 стр., 383 стр.

У целини свог научног рада Бранко Златковић обједињује бављење разноликим краћим жанровима усмене прозе, културноисторијским предањем, казивањима из живота, кратким усменим облицима те, пре свега, усменом анегдотом, али и често тешко доступном књижевном, документарном, публицистичком грађом. Анегдота у Златковићевом раду бива предмет теоријске генолошке експликације, извор за историју приватног живота и политичку историју, пре свега доба Првог и Другог српског устанка и периода у коме настаје модерна српска држава, те огледало сложених интеракција усменог и писаног, драгоценост сведочанство о вредносном систему заједнице и рефлекс односа према старијој усменој традицији. Овај сложени усмени и писани амалгам „живота и приче“ Златковић разматра са становишта теорије књижевности, књижевне генологије, књижевноисторијских проучавања и историје.

Један од најзначајнијих предмета Златковићевог динамичног и сложеног приступа јесте дело и судбина Вука Стефановића Караџића.

То је једна од темељних жижа у којој се сабирају Златковићева научна и истраживачка интересовања: време Првога и Другог устанка, време настанка нове српске државе и његови рефлексии у усменим књижевним творевинама, рефлектовање политичке историје (националне и европске) и историје свакодневног живота тог периода у усменој традицији, као и делатност често заборављених културних прегалаца, Вукових сарадника, пренумераната и „заборављених братственика по перу“¹, као важан део целовитог сагледања српске књижевне и културне историје. Комплексно проматрање судбине и дела Вука Стефановића Караџића, зачето у књизи *Мале приче о Вуку Караџићу (од 1787. до 1824)*, наставља се у новој двотомној монографији Бранка Златковића *Мале приче о Вуку Караџићу (од 1825. до 1832)*.

Предмет помног свестраног сагледавања у овим „малим причама“ јесте Вуков живот и стварање у периоду од 1825. до 1832, његова упорна борба да опстане и настави своју делатност међу светом који га оптужује „да само лудује и беспосличи“. Вукова животна и стваралачка путовања (инвентивно наглашена „болдирањем“ имена места кроз која он пролази) посматрају се преко низа разноврсних извора (преписке, јавних и тајних докумената, анегдота и културноисторијских предања, кратких усмених форми). Посебно драгоцен књижевноисторијски аспект Златковићеве монографије јесте детаљно и драгоцено побрајање бројних сарадника, пренумераната сапутника и опонената Вукових.

Тај сложени низ социјалних и културних интеракција, које су вишеструко утицале на Вуково дело (потенцијално и на судбине оних које сусреће, попут једногодишњег Алексија Радичевића, сина Вуковог великог поштоваоца Теодора Радичевића, „практиканта у солари и царини, који се бавио и књижевношћу“, а који је превео и две Шилерове драме – *Вилхелм Тел* и *Дон Карлос*), обликује се као документарно, историјско и културолошко сведочанство, с одликама узбудљиве биографско-историјске студије, али и својеврсног прецизно документованог и на чињеницама и изворима заснованог биографског романа, с елементима праве пикарске авантуре.

Свет у коме се креће и сналази српски реформатор суров је и немилосрдан, а и сам Вук се у светлу Златковићеве монографије не сагледава као идеализована жртва већ као жив човек који се мора сналазити и трговати, што га повремено доводи на границу моралног кодекса, приморава да тражи помоћ од многих и да се прилагођава моћницима. Истовремено, у суровом свету, у коме се после Ђакове буне

¹ Тако је ове занемарене и често сасвим заборављене посленике именовао Боривоје Маринковић у монографији *Заборављени братственици по перу. Есеји о заборављеним писцима XVIII столећа* (Београд: Службени гласник, 2008).

јавља озбиљан предлог „да се побију сви који знаду читати и писати“, а цела Вукова делатност бива предмет бездушне ибијевске спрдње Милошевих трабаната – јасно је да све што Вук чини има за циљ да се настави његов рад, коме се много шта жртвује, не само на штету других већ, пре свега, на штету властитог здравља и безбедности и властите породице.

У том свету члан Гетингенског ученог друштва, којег препознају и уважавају најважнији и највиши европски интелектуални кругови, постаје предмет спрдње Милошеве камариле², али то га не спречава да бележи, сабира и чува усмено стваралаштво и да упорно подстиче сараднике да то раде. Верујем да је овај аспект Златковићеве студије потенцијално привлачан за широк круг не само стручних читалаца, а с обзиром на вишеструку документарну заснованост изузетно је значајан и за изучаваоце усмене књижевности, за књижевне историчаре, културологе, историчаре и истраживаче заинтересоване за социјални развој модерног српског друштва у европском контексту уопште.

Унеколико прадоксални наслов *Мале приче* на челу обимног рукописа од преко 500 страна, који се морао поделити у два тома (на срећу без било каквих скраћивања), садржи јасан наговештај о усменим жанровима на којима се, уз епистоларну, документарну грађу и историјске изворе, заснива ова биографска и књижевноисторијска студија. Анегдота, жанр чијем је изучавању Златковић изузетно допринео, постаје у овоме рукопису прича о страшном времену, јасно означена као сведочење које се не може безусловно прихватити као историјски извор, али које сигурно много придодaje оцртавању духа времена. Таква је, на пример, прича о обесним пандурима који бацају храну којом су их сељаци послужили: „Ако им се изнесе и проја и погача, а ни то им не буде по вољи, бацали су најпре проју, па за њом и погачу, вичући: «Беж’ проју, узјаха те погача.“ Тако је и у анегдоти о делији из београдске тврђаве, који, када му неколико пута не стигне плата, оде у џамију да прими ислам и добије новчану помоћ која се давала новим верницима. Када га упитају како ће му бити ново име, делија одговори: „– Као и до сад што ми је било. – Како? – Усеин – А зар си ти Турчин? – Турчин, амдурила! (фала Богу). А кад га Турци онда стану карати, зашто збија шалу са светињом, онда им одговори: – Ако до другог петка не дође плата, онда ће и делибаша доћи да вам се потурчи“, чиме се ефектно сведочи о духу несигурних превратничких времена и људском сналажењу у њима.

² Мало ко је нанео већу штету српској култури и уметности од оних који су убедили Старца Милију да је казивање песама „лудом беспосленом“ Вуку недостојно озбиљног човека и домаћина.

Комбинација драгоцене документарне грађе, усмених приповедачких жанрова и података о историји Вуковог рада и живота, о његовим сарадницима и релацијама које успоставља са свременицима, као и важан, породубљен увид у културну и политичку историју постустаничке Србије, с мрачним сведочанствима, попут оног о погубљењу Милоја Ђака, али и указивањем на нарастање стваралачких и научних потенцијала, чине Златковићеву монографију вредним подухватом, који може привући широк круг читалаца и који обећава и наговештава наставак детаљног документованог и теоријски подстицајног сведочења о путевима и странпутицама великог српског реформатора.

Љиљана Пешикан-Љуштановић / Ljiljana Pešikan-Ljuštanović
Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет /
University of Novi Sad, Faculty of Philosophy
E-mail: joljilja@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-7815-8301>

Примљено/Received: 29. 11. 2024.
Прихваћено/Accepted: 2. 12. 2024.